

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ • ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.
ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ, ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΑ, ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

ΘΕΑΝΩ Σ. ΤΕΡΚΕΝΛΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΛΕΣΒΟΣ • ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ 2022-2023

Τοπίο και Γεωγραφία: μια αδιάρρηκτη σχέση

- Η αναζήτηση της έννοιας του τοπίου συνόδευσε την ανάπτυξη της αγγλοσαξωνικής γεωγραφικής επιστήμης στη διάρκεια του 20ου αιώνα.
- Στενά συνδεδεμένη με την εξέλιξη της (Πολιτισμικής) Γεωγραφίας (Π.Γ.) Τεράστια η συμβολή του στην Π. Γ.: αναδεικνύει το τοπίο ως μια από τις κεντρικές εννοιολογικές μονάδες της γεωγραφικής επιστήμης.
- Η Σχολή του Τοπίου/ Berkeley ανακηρύσσει ότι: το πολιτισμικό τοπίο διαμορφώνεται ως το αποτύπωμα της πολιτισμικής δράσης του ανθρώπου επάνω στο φυσικό του περιβάλλον (μέσα από τα υλικά ανθρωπογενή στοιχεία του τοπίου: αγροκτήματα, εξωκκλήσια, γεφύρια, φράχτες, νεκροταφεία, κ.λπ.).
- Έτσι, επισημαίνει την αντιπαράθεση φυσικό-ανθρωπογενές, αλλά και την σύνθεσή τους στο χώρο από την γεωγραφική επιστήμη (Πολιτισμική Γεωγραφία).
- Καθιερώνει: το τοπίο ως ανθρωπογενή (και όχι φυσική) οντότητα και όλα τα τοπία ως πολιτισμικά. Η ιδέα του τοπίου...«προϋποθέτει μια συγκεκριμένη αντίληψη της φύσης και του πώς αντιμετωπίζουμε τον φυσικό κόσμο» (Σταθάτος, 1996).

Η 'παραδοσιακή' Γεωγραφία του Τοπίου

- Ο Carl Ortwin Sauer (1889-1975), Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια-Berkeley, ιδρύει τη Σχολή του Τοπίου (The Morphology of Landscape, 1925):

*"culture is the agent,
the natural area is the medium,
the cultural landscape is the result"*

- Η Σχολή του Berkeley συνδέθηκε και ταυτίστηκε κυρίως με την μελέτη (περιγραφή) και μηχανιστική/ στατική αποτύπωση (χαρτογράφηση) των απτών υλικών πολιτισμικών στοιχείων του τοπίου στον χώρο της καθημερινής ζωής των κοινών ανθρώπων: παραδοσιακή αρχιτεκτονική, σχήματα αγροτικών καλλιεργειών, κ.λπ.
- Το τοπίο ως «μνημείο» της ανθρώπινης δραστηριότητας και οι ιστορικές του καταβολές: μονομερής θεώρηση του (αγροτικού) τοπίου (ιστορική προσέγγιση). Τεράστιο έργο ≠ αγνοεί τις κοινωνικές-οικονομικές-πολιτικές σχέσεις και δυναμικές μεταβολές που συγκρότησαν το πολιτισμικό τοπίο, σαν να είχε ο πολιτισμός δικούς του ανεξάρτητους όρους και κανόνες (cultural determinism, culturalism, πολιτισμικός ντετερμινισμός).

Η ουμανιστική Γεωγραφία του Τοπίου

- (1960s-1970s) Ανθρωπιστικές (ουμανιστικές) μεθοδολογίες/προσεγγίσεις στη μελέτη του τοπίου: μια πιο αναβαθμισμένη συνέχιση της παλιότερης πολιτισμικής γεωγραφίας σε ένα περισσότερο ανθρωπιστικό πλαίσιο.
- Μέσω αυτών, η Π. Γ. προσπαθεί να αντισταθμίσει την περιθωριοποίηση του ανθρώπινου υποκειμένου από την γεωγραφική έρευνα που έφερε μεταπολεμικά (δεκαετίες 1950-60) η προσέγγιση του λογικού θετικισμού (ποσοτική επανάσταση), σε βάρος βασικών επιστημολογικών ερωτημάτων.
- Έμφαση στο ρόλο και τη σημασία της ανθρώπινης προσωπικότητας, υποκειμενικότητας και δημιουργικότητας και των αξιών στο τοπίο. Συμβολικά και φαντασιακά τοπία.
- Ουμανιστές γεωγράφοι τοπίου: Yi-Fu Tuan, Donald Meinig, William G. Hoskins, J.B. Jackson.
- Παρόλα αυτά, η ενασχόληση της Π.Γ. με το τοπίο συνεχίζει να είναι μονόπλευρη, συχνά επιφανειακή και περιορισμένη ως προς τους ερευνητικούς τους ορίζοντες.

Η μαρξιστική/ κριτική Γεωγραφία του Τοπίου

- Δεκαετία 1980: αναγνώριση αυτών των αδυναμιών και ελλειμμάτων της παραδοσιακής Π.Γ., και επανόρθωσή τους με περισσότερο ολοκληρωμένες, κριτικές και σύνθετες προσεγγίσεις.
- Νέες μεθοδολογίες/ προσεγγίσεις της κουλτούρας και του τοπίου: δομολειτουργικές, μαρξιστικές, νεο-μαρξιστικές, αναζητούν τους κοινωνικούς-πολιτικούς-οικονομικούς συσχετισμούς της κουλτούρας στην μελέτη του τοπίου.
- Π.χ. πολιτισμικός υλισμός (cultural materialism) ≠ κουλτουραλισμός (culturalism, cultural determinism). Materialist cultural geography: επικεντρώνεται στις υλικές διαδικασίες παραγωγής κουλτούρας (Raymond Williams) και στο πλαίσιο του τοπίου.
- Έμφαση στην οικονομική βάση της κουλτούρας και στις πολιτικές διαστάσεις διαμάχης και συγκρούσεων αυτοκαθορισμού, π.χ. μελέτη σχημάτων κατανάλωσης στο σύγχρονο Δυτικό κόσμο, π.χ. δόμηση πολιτισμικών ταυτοτήτων μέσα στο τοπίο, ταυτότητας τοπίων, κ.λπ.
- Ιδιαίτερα πολιτικοποιημένη προσέγγιση, κατ' αντιδιαστολή με παλιότερες επιστημολογίες.

Μεταμοντερνισμός και 21^{ος} αιώνας

- Τέλη 1980s- αρχές 1990s: Πολιτισμική Στροφή στην Γεωγραφία~ Μεταμοντερνισμός. Τεράστια επίδραση στην μελέτη του τοπίου στην Γεωγραφία. ‘Νέα Πολιτισμική Γεωγραφία’ (Τοπίου).
- Πέρασμα από την οπτική κυρίως προσέγγιση του τοπίου, όχι μόνον ως εικόνες/ αναπαραστάσεων (representational) και ως τρόπο θέασης του χώρου (‘way of seeing’)→ σε πιο σύνθετες, συχνά και ανατρεπτικές, πολιτισμικές προσεγγίσεις του τοπίου.
- Νέες τάσεις/ επιστημολογίες στο τοπίο: μεταμοντερνισμός, μετα-ουμανισμός, μετα-δομολειτουργισμός, μετα-αποικιακές σπουδές κ.λπ. Ονόματα: Denis Cosgrove, Daniel Miller, James Duncan, Phil Crang, David Crouch, Tim Cresswell, Stephen Daniels, Veronica della Dora, κ.λπ.
- 21^{ος} αιώνας: σύνθεση των προηγούμενων τάσεων και επιστροφή στον ουμανισμό, με τις ‘more-than-representational’/ ‘interactive’ προσεγγίσεις του τοπίου: John Wiley, Tim Ingold, Hayden Lorimer, κ.λπ. Βιωματικά Τοπία.

Κριτικές προσεγγίσεις του τοπίου: περίπτωση μελέτης

- Κριτική προσέγγιση της ιστορικής εξέλιξης της έννοιας του τοπίου, αλλά και του ίδιου του τοπίου στην Ευρώπη (Denis Cosgrove). Τοποθέτηση στο πολιτικό/ ιδεολογικό πλαίσιο της εποχής: μερκαντιλιστικός καπιταλισμός.
- Η έννοια του τοπίου αναπτύσσεται ως μια μικροαστική θεώρηση του κόσμου (15ος και 16ος αιώνας)—στηρίχθηκε στο ανθρωπιστικό πνεύμα της Αναγέννησης και στην άσκηση ισχύος επί της ιδιοκτησίας γης της εποχής. Τυπικά και άτυπα ιδιοκτησιακά καθεστώτα (Kenneth Olwig)
- Η γραμμική προοπτική ακολουθεί τις ίδιες γεωμετρικές αρχές σχεδιασμού, οργάνωσης και παρέμβασης στον χώρο, όπως το εμπόριο, η λογιστική, η ναυσιπλοΐα, ο σχεδιασμός χρήσεων γης, οι στρατιωτικές τέχνες και η χαρτογραφία (αρχές μερκαντιλιστικού καπιταλισμού).
- Απεικόνιση του τοπίου (landscape painting) και η κηπουρική τέχνη (landscape gardening) με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές σχέσεις (γεωκτημοσύνη, δουλεία κ.λπ).
- Η ιδέα της αισθητικά ικανοποιητικής προοπτικής (αίσθηση βάθους, 3D) συμπίπτει με την περίοδο που η επικυριαρχία επί της γης επιτυγχανόταν μέσω των νέων εκτεταμένων ιδιοκτησιών γης (εμπορική παραγωγή), μεγάλο-γαιοκτημόνων, αρχουσών τάξεων, ή μοναστηριών.
- Οι ιδέες της αισθητικής προοπτικής ερμηνεύονται ως μια οπτική διευθέτηση του χώρου που ανταποκρίνεται στην τότε υλική/ παραγωγική διευθέτηση της γης (υλιστική βάση παραγωγής της κουλτούρας).

Mr and Mrs Andrews, 1748, Thomas Gainsborough (The National Gallery, London)

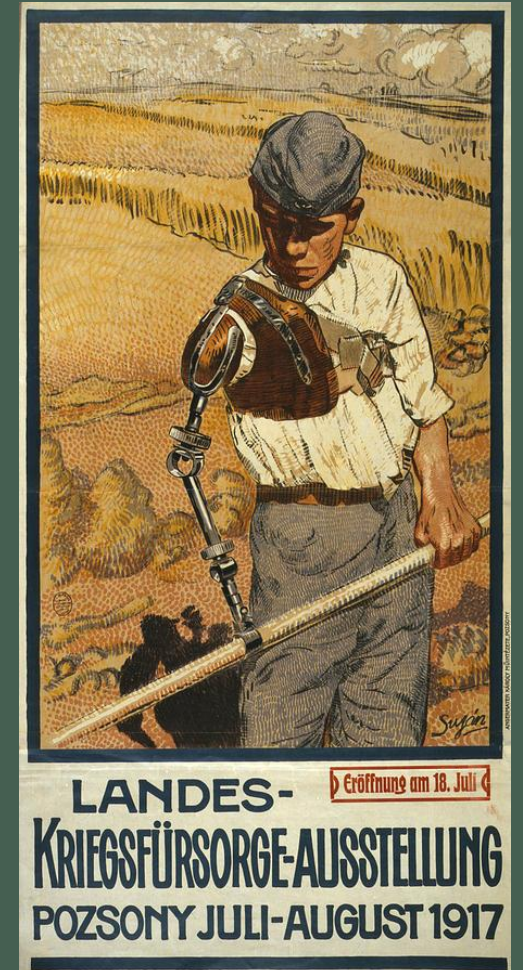
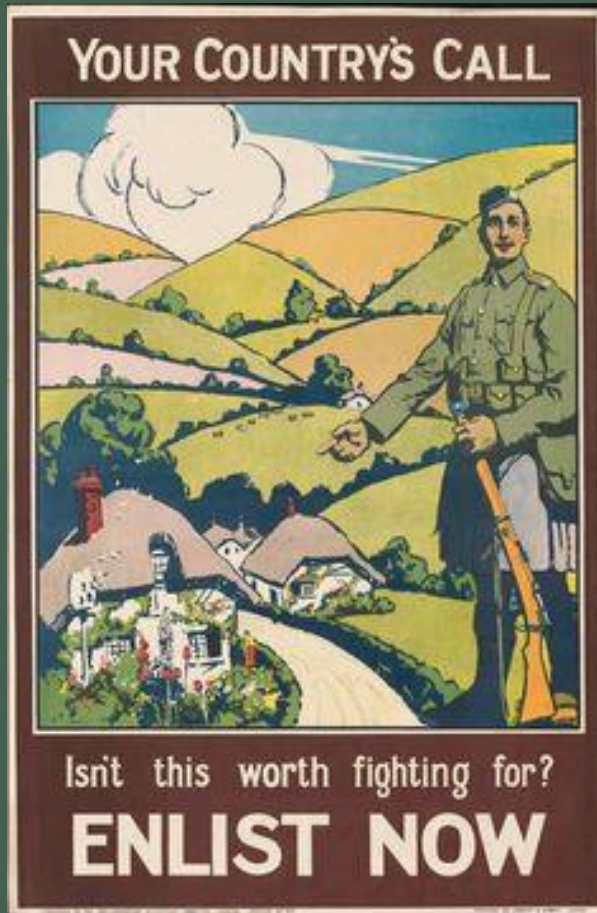

Η πολιτισμική ανάγνωση του τοπίου, εν κατακλείδι

- Ο συσχετιστικός χαρακτήρας του τοπίου= ίσως η σημαντικότερη διάστασή του, ως διαμεσολαβητής στη σχέση ανθρώπου—χώρου/ κόσμου.
- Τα τοπία=ιστορικές και πολιτισμικές παρακαταθήκες μας ('είμαστε το τοπίο').
- Ανθρωποκεντρικότητα του τοπίου: τοπία= διαχρονικές αποθήκες/ καθρέπτες συλλογικών νοημάτων/ συμβολισμών, εγγεγραμμένων στο χώρο και στο φυσικό περιβάλλον: τόσο συλλογικά, όσο και ατομικά. Συμβολικά Τοπία.
- Τοπίο=τρόπος συσχετισμού του ανθρώπου με τον περιβάλλοντα χώρο. Τι αποκαλύπτει αυτό για τη σχέση μας με τα τοπία μας; Στεκόμαστε απέναντι στο τοπίο και τι βλέπουμε;

Συμβολικά τοπία- ΕΘΝΟΤΟΠΙΑ

REMEMBER BELGIUM

ENLIST TO-DAY

FOR THE GLORY OF IRELAND

WILL YOU GO OR MUST I?

"FAITH, THERE'S NO WAN COULD BE BOLDER"

Come on Boys!

JOIN THE
**IRISH CANADIAN
OVERSEAS
BATTALION RANGERS**

Headquarters - 91 STANLEY ST. MONTREAL. Under Lt. Col. H. J. TRIHEY.

Alles fürs Vaterland!

Alles für die Freiheit!

Meldet euch bei den:
sächs. frw. Grenz-Jäger-Abtln.
in Weichenberg, Königswartha, Pockau-Lengefeld
u. Hommatzsch. Näheres bei allen Ortsbehörden.

Συμβολικά τοπία- Εθνοτοπία

Mittenwald-Bahn
Bayerisches Hochland

Königlich Bayerische Staatseisenbahnen

4 ⁴⁰	4 ⁴⁰	6 ¹⁴	—	11 ⁵²	11 ⁵²	ab	München	an	8 ¹²	8 ¹²	6 ¹⁴	6 ¹⁴	—
6 ¹⁶	6 ¹⁶	9 ¹⁷	—	—	—	ab	Berlin An.	an	11 ¹²	6 ¹⁶	—	—	—
6 ⁴²	9 ¹⁷	10 ¹⁷	—	—	—	ab	Dresden	an	11 ¹²	6 ¹⁶	—	—	—
10 ¹⁷	10 ¹⁷	12	—	11	11	ab	Leipzig	an	11 ¹²	4 ⁴²	—	—	—
6 ⁴²	11	8 ¹⁷	8 ¹⁷	9 ¹⁴	9 ¹⁴	ab	Cöln	an	11 ¹²	6 ¹⁶	—	—	—
11 ¹²	11 ¹²	12 ¹²	12 ¹²	6 ¹⁴	6 ¹⁴	ab	Frankfurt a. M.	an	11 ¹²	11 ¹²	11 ¹²	11 ¹²	11 ¹²
2 ¹²	2 ¹²	2 ¹²	2 ¹²	9 ¹⁴	9 ¹⁴	ab	Stuttgart	an	6 ¹⁶	9 ¹⁷	9 ¹⁷	9 ¹⁷	9 ¹⁷
4 ¹²	4 ¹²	6 ¹⁴	6 ¹⁴	9 ¹⁴	9 ¹⁴	ab	München	an	6 ¹⁶	8 ¹²	8 ¹²	12 ¹²	12 ¹²

7 ⁴²	7 ⁴²	10 ¹⁴	10 ¹⁴	2 ¹²	2 ¹²	ab	Augsburg	an	11 ¹²	4 ⁴²	10 ¹²	10 ¹²
9 ¹⁴	9 ¹⁴	11 ¹⁴	11 ¹⁴	3 ¹²	3 ¹²	ab	München Hbf.	an	11 ¹²	4 ⁴²	10 ¹²	10 ¹²
9 ¹⁴	9 ¹⁴	11 ¹⁴	11 ¹⁴	3 ¹²	3 ¹²	ab	München	an	11 ¹²	4 ⁴²	10 ¹²	10 ¹²
9 ¹⁴	9 ¹⁴	11 ¹⁴	11 ¹⁴	3 ¹²	3 ¹²	ab	Garm.-Partenk.	an	9 ¹⁷	2 ¹²	7 ¹²	7 ¹²
12 ¹²	12 ¹²	3 ¹²	3 ¹²	7 ¹²	7 ¹²	ab	Innsbruck	an	7 ¹²	11 ¹²	5 ¹²	5 ¹²

Kulturhistorisches und Naturhistorisches Eisenbahnmuseum München

Άσκηση Πεδίου: Ανάλυση & Αντίληψη του Τοπίου

- Οι διάφορες διαστάσεις του αποτελούν τις βιωματικές, ερμηνευτικές, φαντασιακές κ.λπ. Παραμέτρους, αλλά και προσλήψεις, του τοπίου.
- Μεταβάλλονται ανάλογα με την ερμηνευτική πλευρά, τις 'πολιτισμικές αποσκευές' της και το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο της παρατήρησης/ ερμηνείας.
- Υποκειμενικότητα, διϋποκειμενικότητα, αντικειμενικότητα στο τοπίο.

Όλες αυτές οι διαστάσεις αυτές υφίστανται 'εν δυνάμει' στο τοπίο, π.χ.

1. Meinig's 10 versions of the same scene
2. Το τοπίο ως μορφή, ως σχέση, ως ιδέα, ως άνθρωπος, ως Θεός (Fred Lukermann)